

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2010:B6

Märta 22

Restaurering av gatufasad på Arbetareföreningens hus

Antikvarisk kontroll

Kv Märta 22
Västerås stadsförsamling
Västmanlands län

Ia Manbo

Märta 22
- Restaurering av gatufasad på
Arbetareföreningens hus

Antikvarisk kontroll

Kv Märta 22
Västerås stadsförsamling
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM 090139

Ia Manbo

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlgatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2010

Omslagsfoto: Arbetareföreningens hus efter restaurering. Foto: Ia Manbo, Västmanlands läns museum

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Ia Manbo, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-85395-69-9

Inledning

Fastigheten Märta 22 ligger vid Slottsgatan i Västerås. Den aktuella byggnaden är utpekad i Kulturhistorisk byggnadsinventering i Västerås kommun från 1980 som tidstypisk och stilmässigt säregen och där dessa egenskaper är välbevarade. Fastigheten ligger inom riksintresse för kulturmiljövården U24 Västerås stad. Byggnaden ingår även enligt Kulturminnesvårdsprogram för Västeråsbygden från 1987 i den medeltida stadens utbredning, miljöhänsynsområde samt inom område av särskilt intresse. Byggnaden tillhör enligt Kulturhistorisk byggnadsöversikt för Västerås stadsbebyggelse bevarandoområde II, särpräglade Västeråsmiljöer. Byggnaden finns också upptagen i Stadsbyggnadskontorets generalplansutredning 1985:5, bevarandeprogram, som en byggnad av större kulturhistoriskt eller konstnärligt värde som inte får förvanskas.

Fastighetsägaren till Märta 22, Westerås Arbetareförening, ansökte i september 2009 om byggnadsvårdsbidrag för restaurering av gatufasaden hos Länsstyrelsen i Västmanlands län. Länsstyrelsen beviljade bidrag på 315 000 kr för åtgärden i beslut daterat 2009-10-13, dnr 434-9331-09. Efter att fasaden visat sig vara i sämre skick än väntat beviljades ytterligare bidrag på 194 000 kr i beslut daterat 2010-05-03. Fastighetsägaren utsåg Västmanlands läns museum till antikvarisk kontrollant för ärendet. Kontrollen genomfördes under oktober 2009–maj 2010 av byggnadsantikvarie Ia Manbo som även sammanställt denna rapport.

Utdrag ur den digitala fastighetskartan 2004, skala 1:4 000. Den aktuella fastigheten är inringad.

Historik

Arbetareföreningens hus uppfördes 1895 efter ritningar av arkitekten I W Kajerdt som en representativ privatbostad åt glasmästare A.F. Schredin, som även var byggherre.¹

Byggnaden är en putsad stenbyggnad uppförd i två våningar vars gatufasad karaktäriseras av sockeln i kvaderhuggen granit, bottenvåningen med kraftig putsrustik och övervåningen med tvärgående fält som omväxlande är slät- och spritputsade. Mittpartiet består av tre fönsteraxlar som flankeras av obetydligt framskjutande sidorisaliter som kröns av gavelformade frontespiser med barockartade frontoner. Gördellisten har under fönstren fyllningar med bladornament kring ett S i putsrelief. Centralt på fasaden finns en fyllning med bokstäverna WAF i putsrelief. Den inklädda takfoten är prydd med putsade konsoler. Byggnaden är försedd med ett sadeltak vars takfall och frontespiser är täckt med svartmålad ståndsalsad skivplåt. Huset har sju fönsteraxlar och ingång från gården, körport från gatufasadens högra risalit. Gatufasadens fönster är korspostfönster med rundat överstycke i bottenvåningen och rakt överstycke i övervåningen. Övervåningens fönster är krönte med segmentsformade kornischer på sidorisaliterna.²

Äldre fotografi av gatufasaden, förmodligen från tidigt 1900-tal. VLM arkiv.

¹ Västerås genom tiderna, del V:2. Västerås 1962.

² Melin Boel. Utlåtande 090622, dnr VLM 090086

Byggnadsvårdsåtgärder

Gatufasaden på Arbetareföreningens hus hade vid mitten av 1900-talet putsats med en cementhaltig stänkputs i en brun kulör. Stänkputsen förändrade byggnadens uttryck avsevärt, dels genom att ytstrukturen var knottrig jämfört med den ursprungliga släta putsen, dels för att den bruna kulören var betydligt mörkare än den ursprungliga kulören. Stänkputs har dessutom nackdelen att smuts enkelt fastnar i den knottliga ytan. De planerade åtgärderna på byggnaden var att knacka ned stänkputsen och laga eventuella skador. Fasaden skulle därefter putsas om med slätputs och avfärgas i en mer ursprunglig färgsättning.

T v: Fasaden med stänkputsen gav ett mörkt och grovt intryck.

Överst t h: Den äldre slätputsen fanns kvar under stänkputsen.

Nederst t h: Stänkputsen fyllde ut detaljerna i stuckaturerna och gjorde dem mer utslätade.

På grund av den cementhaltiga stänkputsen visade sig skadorna på originalputsen var betydligt större än förväntat. Det helt täta ytskiktet hade inneburit att kalken lakats ur den underliggande putsen och på många ställen bestod den resterande putsen till största delen av sand. Större partier än beräknat måste putsas om, på flera ställen var man tvungen att ta bort befintlig puts ända ned till teglet och därmed bygga upp fasaden från grunden med nytt kalkbruk. Detta gick inte att förutse utan kunskapen tillkom i och med att cementputsens togs ned.

Den äldre putsen var mycket skadad, på flera ställen så illa att tegelstommen blev synlig.

Till utstockningen användes Combimix Kalkbruk 1:1 Grov och till ytputsen Kalkbruk 1:1 Fin. Kalkbruk 1:1 är ett lufthårdnade kalkbruk med släckt kalk som bindemedel. Ballasten i Grov är sand och kalkstenskross 0–3 mm och i Fin sand och kalkstensmjöl 0–1 mm.

T v: För att profilerna på den nya putsen skulle bli korrekt sågades ett spår ut i de gamla detaljerna.

T h: Ny puts i listverket ovanför ursprunglig koadelindelning.

T v: Ny putsdetalj ovan fönster

T h: Nya fält med omväxlande sprit- och slätputs. Konsolerna visade sig alltför svåra att göra rent från stänkputsen och nyttillverkades efter att bilden togs.

Stora sammanhängande delar av fasaden fick byggas upp på nytt.

Avfärgning gjordes med Combimix Kalkfärg Traditionell. Fastighetsägaren hade framfört önskemål om att återgå till en mer ursprunglig färgsättning på fasaden. Efter skrapning på fasaden kunde konstateras att ett flertal nyanser av gult och grått använts. Eftersom fasaden var så skadad var det inte möjligt att få fram tillräcklig information om vilka kulörer som hört samman. Antikvarisk expert valde därför att använda en gul och en grå kulör och färgsätta huset tidstypiskt med grå sockelvåning och gul övervåning. För att understryka den horisontella linjen i fasaden färgsattes vissa detaljer på övervåningen i grått, och även takfoten målades grå. Kulörerna som användes var 94/103:14 med pigmenten guldocker och obränd umbra samt 30:9 med pigmentet grön umbra enligt Kalkfärg 90, Riksantikvarieämbetets kalkfärgslikare.

För att understryka koadrerindelningen på övervåningen målades fogarna grå.

Till stuckaturer användes Lasol utvändig linoljefärg i kulören 6A-30 med pigmentet grön umbra.

Gipsstuckaturerna målades med linoljefärg

Plåt detaljer på fasaden omfattades inte av byggnadsvårdsbidraget. Antikvarisk expert ställde dock kravet att de skulle målas med traditionell linoljefärg. Kulörer bestämdes utifrån den putsade fasaden så den ovanliggande kulören följde med ned på plåten. För att vara säker på att färgen fastnade på plåten valde målaren att använda Pansarol metallprimer. Linoljefärgen var Tranemo äkta linoljefärg i gul kulör S2020-Y20R enligt Index NCS.

Plåt detaljerna målades med linoljefärg i en gul kulör som överensstämde med den gula kalkfärgens kulör.

Resultat

Syftet med restaureringsprojektet på Arbetarföreningens hus var att långsiktigt bevara byggnaden och stärka dess kulturhistoriska värde. I och med bytet från cementhaltig ytputs till den lufthårdnande kalkputsen ges byggnaden möjlighet att andas och att släppa ut den fukt som kommer in genom putsen. Detta innebär att byggnaden i längden kommer att må bättre och att riskerna för fuktskador har minskats betydligt. Den slätputsade fasaden med den nya färgsättningen ger byggnaden ett nytt uttryck och betraktaren en känsla för hur byggnaden kunde ha sett ut när den uppfördes.

Restaureringen av Arbetarföreningens hus gatufasad har skett enligt länsstyrelsens beslut och godkänns ur antikvarisk synvinkel.

Litteratur och källor

Kulturhistorisk byggnadsinventering i Västerås kommun. 1980

Kulturminnesvårdsprogram för Västeråsbygden. 1987

Kulturhistorisk byggnadsöversikt för Västerås stadsbebyggelse

Melin Boel. Utlåtande 090622, dnr VLM 090086. VLM arkiv

Västeråsbebyggelsen 1890-1975. Del 3 Sammanfattning: betydelsen hos kvarvarande bebyggelse från tiden före 1940. Remisshandling 1975.

Stadsbyggnadskontorets generalplansutredning 1985:5, bevarandeprogram

Västerås genom tiderna, del V:2. Västerås 1962.

Administrativa uppgifter

Västmanlands läns museums dnr: VLM 090139

VO Kulturmiljö; projektnr: 30-937

Länsstyrelsen dnr: 434-9331-09

Fastighetsbeteckning: Märta 22

Landskap: Västmanland

Län: Västmanland

Socken: Västerås stadsförsamling

Kommun: Västerås

Ägare-beställare: Westerås Arbetareförening
Slottsgatan 19
722 11 VÄSTERÅS

Entreprenör: HMB Construction AB
Pihlgatan 25-29
721 30 VÄSTERÅS

Fasadrenoveringar Roland Karlsson i
Mälardalen AB
Mått Johanssons väg 38
Box 544
631 07 ESKILSTUNA

Kolbäcks Måleriservice AB
Hans Von Kantzows väg 50
734 40 HALLSTAHAMMAR

Antikvarisk medverkan: Västmanlands läns museum
Antikvarisk expert Ia Manbo
Karlgatan 2
722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-85395-69-9